

**БАРКАМОЛ АВЛОДНИ ТАРБИЯЛАШ ПЕДАГОГИК
МУАММО СИФАТИДА**DOI: <https://doi.org/10.53885/edinres.2021.86.88.036>*Камолова Шохсанам Нуриддиновна**Жиззах давлат педагогика институти стажёр ўқитувчиси*

Аннотация: Мазкур мақолада бугунги глобаллашув жараёнига хос хусусиятлар ёшларни миллий қадриятлар асосида юксак маънавиятли шахсни тарбиялашда таълим технологияларидан фойдаланиш масалаларига боғлаб ёритилган.

Таянч сўзлар: глобаллашув, таҳдид, жараён, барқарорлик, мафкура «оммавий маданият», тарбия жараёни, миллий қадриятлар.

**ВОСПИТАНИЕ ГАРМОНИЧНОГО ПОКОЛЕНИЯ КАК
ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА***Камолова Шохсанам Нуриддиновна**преподаватель-стажер Джизакского государственного педагогического института*

Аннотация: в данной статье представлены решения вопросов воспитания молодежи с помощью образовательных технологий. А также рассмотрены актуальные вопросы воспитания молодежи, определены роль и место духовных ценностей в формировании гармонично развитой личности.

Ключевые слова: глобализация, угроза, развитие, процесс стабильности идеология, «массовая культура», воспитание, духовные ценности.

**EDUCATION OF A HARMONIOUS GENERATION AS A
PEDAGOGICAL PROBLEM***Kamolova Shokhsanam Nuriddinovna**Trainee teacher of the Jizzakh State Pedagogical Institute*

Annotation: The problems of globalization were analyzed in this article. Also discussed topical issues of youth education, the role and place of spiritual values in the formation of harmoniously developed generation.

Key words: globalization, threat, ideology, mass culture, education, development, stability, manager.

Мамлакатимизда барча соҳаларда бўлаётган ислохотлар, ижтимоий ўзгаришлар, маънавий-маърифий йўналишларда ҳам ўз аксини топмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида” 2019 йил 8 октябрдаги ПФ 5847-сон ҳамда “2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини “Илм, маърифат ва рақамли иқтисодиётни ривожлантириш йили” да амалга оширишга оид давлат дастури тўғрисида” 2020 йил 2 мартдаги ПФ-5953-сон фармонларида белгиланган вазифалар ижросини таъминлаш мақсадида Вазирлар Маҳкамаси қарорларига асосан, замонавий маданият, иқтисодиёт, фан, техника ва технологияларнинг ютуқлари асосида кадрлар тайёрлашнинг

мукаммал тизимини шакллантириш

каби долзарб масалалар кўйилган.

Бу борада Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев ҳам таълим-тарбия масалаларига асосий эътиборни қаратиб, “Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз” китобида: -“Профессор-ўқитувчиларнинг энг муҳим вазифаси - ёш авлодга пухта таълим бериш, уларни жисмоний ва маънавий етук инсонлар этиб тарбиялашдан иборатдир” деб таъкидлаган бўлса, “Танқидий таҳлил қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик-ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қонидаси бўлиши керак” номли китобида “Тажрибали педагог ва мутахассисларни жалб этган ҳолда ўқув режа ва дастурларини тубдан қайта кўриб чиқиш зарур. Олдимизда ёшларга тарбия бериш, психология ва бошқа турли соҳаларда кадрларни тайёрлаш ва қайта тайёрлаш бўйича мураккаб вазифалар турибди, педагоглар ва профессор-ўқитувчилар таркибининг профессионал даражаси, уларнинг махсус билимларидир. Бу борада таълим олиш анъанавий-маърифий камолот масалалари ва ҳақиқий кадриятларни шакллантириш жараёнларига фаол кўмак берадиган муҳитни яратиш зарур”,-дея таъкидлаган.

Юртимизда одоб-ахлоқ илмига, маънавият масалаларига катта эътибор берилмоқда. Ҳозирги замон илмий-методик адабиётларида фанлараро боғлиқликни ўрганиш инновацион технологияларнинг ўқув-тарбия жараёнини оптималлаштириш технологиясини таркибий қисми эканлиги кўрсатиб ўтилган.

Албатта, ўз ўрнида ва ўз вақтида бу соҳага оид дарслик ва ўқув-услубий қўлланмалар киратиш. Баркамол авлодни тарбиялашнинг узвийлиги ва узлуксизлигини таъминлашдаилғор педагогик технологияларни ишлаб чиқиш ва таълим тизимига жорий қилиш давр талабидир.

“Таълим тўғрисида” ги қонун, “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури” да соғлом фикрловчи, баркамол авлодларни тарбиялаш ислохотларининг бош вазифаларидан бири сифатида номоён бўлмоқда.

Кадрлар тайёрлаш миллий дастурининг учинчи босқичида замонавий ахборот технологиялари, компьютерлаштириш ва компьютер тармоқлари негизида таълим жараёнини ташкил этишни асосий мақсадларидан бири қилиб белгиланган.

Тарбия – шахсни мақсадли шакллантириш жараёни. Бу тарбиячи ва тарбияланувчиларнинг пировард мақсади жамиятга керакли ва фойдали шахсни шакллантириш бўлган, махсус ташкил қилинган, бошқариладиган ва назорат қилинадиган ўзаро ҳамкорлиги .

Бизгача амалга оширилган тадқиқотларга асосланган ҳолда тарбияни:

- умумий фалсафий маънода – инсоннинг ҳаёт шароитларига мослашиши;
- ижтимоий маънода – катта авлоднинг ҳаётий ва хулқ-атвор тажрибаларини ёш авлодга узатиши сифатида;
- кенг педагогик маънода – инсонга барча таъсирлар жараёни ва натижаси сифатида;
- тор педагогик маънода – тарбиячилар жамоаси томонидан таълим-тарбия муассасаларида тарбияланувчилар онги, хулқ-атвори ва иродасига таъсир кўрсатишнинг тизимли тарзда амалга ошириладиган, махсус ташкил қилинган, бошқариладиган таъсири сифатида;
- амалий маънода – (тарбиячилар, мураббийлар, етакчилар, гуруҳ

раҳбарларининг) аниқ тарбиявий масалаларни ҳал қилишга қаратилган тарбиявий фаолият жараёни ва натижаси сифатида тушуниш керак.

Бугунги кунда тарбияга ижтимоий ҳодиса сифатида қарашдан англанадики, тарбия жамият манфаатларини кўзлаб ва унинг ривожланганлик даражасига мувофиқ равишда амалга оширилади. Тарбия ўз моҳиятига кўра ёш авлодни ҳаётга тайёрлаш, болалар, ёшлар ва катталарни мавжуд шароитларига ва бу шароитларни такомиллаштиришга мослаштиришди. Яна шуни алоҳида таъкидлаш мумкинки, тарбиянинг жамоатчилик (ижтимоий) тавсифи, бир томондан, тарбиянинг ўзи тарбияланувчиларни ижтимоий ҳаётга тайёрлаш сифатида амалга оширилиши; иккинчи томондан, жамият томонидан ўсиб келаётган ёш авлодни маълум йўналишда тарбиялашга кўмаклашадиган қилиб ташкил этилишида ўз ифодасини топади.

Шундай қилиб, тарбия фақат тарбиячи ва тарбияланувчи ўртасидаги муносабат сифатида тушунилмаслиги лозим. У нафақат кенг ижтимоий доирада амалга оширилади, балки табиатига кўра амалда барча ижтимоий-иқтисодий тузилмаларни ўзида қамраб олинadиган ижтимоий ҳодиса саналади: тарбия ҳаёт учун ва унинг давомийлигини таъминлаш учун ташкил этилади.

Ана шу асосдан келиб чиқиб айтиш мумкинки, тарбия жараёни ижтимоий омилларига қуйидагилар киради:

- мазкур жамиятнинг ижтимоий-иқтисодий ва ижтимоий-маданий шароитлари;

- тарбиянинг ижтимоий шартланганлиги;

- тарбия ижтимоий бошқариш сифатида (Л.Ф.Спирин), назорат қилинадиган ва бошқариладиган ижтимоийлаштириш;

- тарбия ижтимоий аҳамиятли хулқ-атвор намуналарига одатлантириш сифатида; - кичик (микро муҳит), ўрта (мезо муҳит) ва катта (макро муҳит) гуруҳ ва ҳамжамиятлар орқали тарбиялаш.

Тарбия жараёни – шахсни шакллантиришга мақсадли йўналтирилган, тарбиячи ва тарбияланувчилар ҳамкорлиги учун махсус ташкил этилган, бошқариладиган ва назорат қилинадиган, ўзининг пировард мақсади сифатида шахсни шакллантирадиган жараёндир.

Тарбия жараёнининг энг асосий натижаси – ҳар томонлама ва уйғун камол топган юксак маънавиятли шахсни шакллантиришдир.

Тарбия жараёни – тарбиявий ишлар, тадбирларнинг доимий ҳаракатдаги занжиридан иборат. Тарбиявий тадбирлар – турли хил моддий ва маънавий эҳтиёжларга жавоб берувчи, тарбиявий мақсадларнинг ягона мажмуасига бўйсундирилган, бир-бири билан ўзаро ҳамкорлик қилувчи, ўзида бир бутун таълимни кўзда тутган тарбиявий таъсир мажмуидир. Таълим жараёни алоҳида машғулотлардан ташкил топгани каби тарбиявий тадбирлардан тарбия жараёни вужудга келади. Тадбирлар, тарбиявий ишлар – тарбия жараёнининг бир бўлагидир.

Тарбиявий иш (ТИ) - бу тарбиянинг тизимлилиги, тўлаллиги, узвийлиги ва узлуксизлигидир. Тарбиявий иш тарбияланувчиларнинг муайян фаолиятини ташкил этувчи ва амалга оширувчи шаклдир. ТИнинг асосий хусусияти - зарурийлик, фойдалилик ва татбиқ этиш имкониятидан иборат.

“Кадрлар тайёрлаш миллий дастури”да ёзилишича, “Халқнинг бой интеллектуал мероси ва умумбашарий кадриятлар асосида, замонавий маданият, иқтисодиёт, фан, техника ва технологияларнинг ютуқлари асосида

кадрлар тайёрлашнинг мукамал тизимини шакллантириш Ўзбекистон тараққиётининг муҳим шартидир”.

Шу сабабли баркамол авлодни тарбиялашнинг узвийлиги ва узлуксизлиги тарбиявий жараёни ташкил қилиш ва муваффақиятли давом этириш учун зарур бўлган тарбиявий ишлар услублари, билимлар, малака ва маҳоратлар тизими, замонавий педагогик технологиялар ва уларни тарбиявий ишлар амалиётида қўллаш масалалари педагогик жамоаларининг энг муҳим муаммоси бўлиб қолмоқда.

Тарбияланувчилар билан олиб бориладиган тарбиявий ишларнинг самарадорлигини ошириш тарбиявий ишлар технологиясини тўғри ташкил қилиш ва қўллашга боғлиқ. Бу эса ўз навбатида баркамол авлодни тарбиялашнинг узвийлиги ва узлуксизлигини таъминлаш учун тарбиявий ишларни амалга ошириш услубиёти замонавий педагогик технологиялар ишланмалари асосида яратилишини талаб этади.

Одатда тарбиявий ишлар жамоавий ва ижодий эга бўлади ва мос равишда жамоавий тарбиявий ишлар (ЖТИ) ёки жамоавий ижодий ишлар (ЖИИ) деб номланади. ЖИИ – иш ва ўйин, ижод ва ўртоқлик, хаётий умид ва хурсандлик билан тўлдирилган ва айни пайтда, асосий тарбиявий восита бўлган жараёни ташкил этиш усулидир. Тарбиявий ишларда тарбиячилар ва тарбияланувчилар ўзаро ҳамкорлигининг шакллари, воситалари ва усуллари уйғунлашиб кетади.

Асосий тарбиявий мақсад (кўпинча, ахлоқий тарбия мақсади) аниқ ишларга оид вазифаларни белгилаб беради. Ҳар бир ишда асосий ғоя ажралиб туради ва у тарбия умумий йўналишининг (ақлий, жисмоний, меҳнат тарбияси ва б.) бири билан мос келади.

Мақсадни қўзлаш босқичида тарбиячининг вазифаси – ижтимоий вазиятни баҳолаш, ўзининг тарбиявий фаолиятини асосий мақсадга бўйсундириш, тарбияланувчиларнинг келажакда муайян тарбиявий таъсирларни қабул қилишга тайёрлик даражасига ташхис қўйишдан иборатдир.

Тарбиявий ишларни ташкил этишда қуйидаги услубий тавсияларга амал қилиниши лозим:

1. Тарбиявий ишларнинг аниқ вазифаларини чуқур англаш - унинг самарадорлигини оширишнинг зарур шартидир. Мазкур вазифалар маҳорат билан талқин этилган ва тарбияланувчиларга етказилган бўлиши керак. Тарбиявий иш ташкилотчилари тарбияланувчиларга ўз нуктаи назарларини мажбуран ўтказмасликлари керак: тарбияланувчиларни зарур қарорлари қабул қилишга, гўё ўз қарорлари сифатида қабул қилинадигандек ишонтириш зарур.

2. Ҳар қандай тарбиявий иш ишчан ва мажмуавий йўналиш асосида лойиҳалаштирилади. Биринчи йўналиш, юқорида таъкидланганимиздек тарбияланувчиларнинг жонли, ижодий, қизиқувчан фаолиятини талаб этади ва зарурат туғилганда, тиришқоқликни, ҳаракатчан ишларни танлашга йўналтиради. Иккинчиси эса, тарбиячига бир вазифадан ҳар томонлама самара олишга имкон беради.

3. Тарбиявий ишлар жараёнида ҳал қилиниши лозим бўлган барча вазифалар турли аҳамиятга эга бўлишига интилиш шарт эмас, чунки тарбия тизимини бирданига бир неча мезонлар орқали оптималлаштириб (муқобиллаштириб) бўлмайди. Тарбиявий ишда ҳар қандай ишдаги каби

бош вазифа ажратиб олинади ва шу орқали қолган вазифалар ҳал этилади.

4. Тарбиявий ишлар мазмунини унинг вазифалари ва амалга ошириш шароитлари билан боғлиқ ҳолда белгилаб олиш ниҳоятда муҳимдир! Материал танланаётганда, у тарбияланувчиларнинг тарбиясига ижобий таъсир этиш томонларига эътиборни қаратиш лозим. Тарбиявий ишларда турли хатоларга йўл қўймаслик учун тарбиячи тарбияланувчиларнинг қарашларини ва қизиқишларини инобатга олган ҳолда уларни ривожлантириши, шунингдек, уларга таяниб иш олиб бориши керак.

5. Мақсадга мувофиқ услублар, усуллар ва воситалар тарбиявий ишларнинг ҳар бир босқичи учун алоҳида лойиҳаланади. Бунда услубларнинг имкон қадар фаоллик, ташаббускорлик, мустакиллик тамойиллари таъминланиши назарда тутилиши лозим. Сустилик тарбиявий ишларнинг асосий душмандир. Шу боис, тарбияланувчиларнинг ҳуқуқи қузатилса, нимани ўзгартириш зарурлигини уларнинг ўзлари айтадилар.

6. Тарбиявий ишларни тайёрлашда ташкиллаштиришнинг юқори даражадаги аниқлигига эришишга ҳаракат қилиш лозим. Ҳар қандай тарбиявий иш тарбияланувчилар учун “ташкilotчилик мактаби”га айланиши керак. Тайёргарлик ташаббускорлик, талабчанлик, киришимлилиқ, мажбуриятларни тақсимлаш маҳорати, вазиятларни тезда баҳолаш каби фазилатларни тарбиялайди. Ишни тайёрлаш ва ўтказиш жамоани жипслаштиришнинг тўғри йўлидир!

7. Тарбиявий ишлар нусха кўчиришни ёқтирмайди. Ўзгарувчанлик ва ҳаракат доирасининг кенглиги тарбиявий ишларнинг фарқловчи белгиларидир. Гуруҳларнинг, айрим тарбияланувчиларнинг бир-бирига жипслигидан кенг фойдаланишга интилиш яхши натижа беради. Тарбиявий ишларни лойиҳалаш чоғида, бир гуруҳда муваффақият келтирган тажриба иккинчисида айнан шундай натижани бермаслиги мумкинлигини эсда тутиш керак.

8. Тарбиявий ишлар турли-туман булиши керак. Тарбияланувчилар ёркин ишларни узоқ эслаб юрадилар, шу боис бундай ишларни такрорлаш мақсадга мувофиқ эмас, чунки у аҳамиятини йўқотиши мумкин. Тарбиявий ишларни ҳар доим янгисини топиш қийин, аммо уларни топишга ҳаракат қилиш зарур. Тарбиявий ишлар заҳирасида кўплаб қизиқарли тадқиқотлар мавжуд ва бу такрорламасликни, аксинча, аниқ шароитлар билан мувофиқлаштирган ҳолда ўқувчини ривожлантиришни кафолатлайди.

9. Тарбиявий ишлар ҳис-туйғуларнинг қудратли катализатори каби лойиҳалаштирилади. Маълумки, ҳаяжонга тушган киши ниҳоятда таъсирчан бўлади. Ҳар бир тарбиявий ишда тарбияланувчига яқин, ҳамоҳанг бўлган жиҳатларни топиш ва унда ижобий ҳислатларни ривожлантириш, мустаҳкам ҳаёт тарзини шакллантириш, тарбиявий ишлар маданиятини оширишнинг муҳим йўлларида бири бўлган ўраб турган дунё ҳақиқатини тўғри тушунишга ёрдам берадиган қилиб етказиш керак.

Тарбиявий ишларни режалаштириш босқичи мақсадни кўзлаш босқичидан кейин бошланади ва ундан фақат назарий жиҳатдан фарқланади, аммо амалий жиҳатдан бу ажралмас жараёндир. Бу босқичда тарбиячилар олдида: тарбияланувчилар билан бирга фаолият йўналишининг барча қисмларини аниқлаш, иштирокчилар орасида мажбуриятларни тақсимлаш, уларни қандай қилиб бажариш лозимлигини кўрсатиш каби муҳим вазифалар ҳам туради.

Таълим-тарбия жараёнидаги хилма-хиллик мустакиллик, онглилик, фаоллик, эркин ва ижодий фикрлаш, ўзлигини намоёни этиш, илм-фандаги янгиликлардан хабардор бўлиш ва янгилик яратишга интилиш талабаларимизнинг турмуш тарзига айланиб бормокда. Демак, баркамол авлодни тарбиялашнинг узвийлиги ва узлуксизлиги талабаларни инновацион технологиялар асосида ўқитиш келажакда уларнинг амалий фаолиятларига ўзлари инновация технологияларини муваффақиятли қўллашга ўргатишимизни - давр такозо этмокда.

Олиб борган кузатишларимиз шуни кўрсатадики, ёшлар бир хилликни, пассив тингловчи, итоаткор бажарувчи, бировнинг фикрига қарам бўлишни ёқтирмайди.

Хулоса қилиб айтганда, педагогик технологиями укув жараёнига фаол татбиқ этиш ҳисобига таълим жараёнининг рағбати (мотивацияси) кучайтирилиши мумкин. Маълумки, тайёр дарса олинган билимлар, одатда, уларни амалиётда қўллашни қийинлаштиради, бу айниқса, аниқмуаммоларни ечишда намоён бўлади. Шунинг учун билим, кўникма ва малакаларни ўзлаштиришда ўқувчиларнинг бевосита фаолият кўрсатишлари талаб этилади. Бу муаммонинг ечими бошқарувга қўлланган педагогик технологиянинг қўлланиши билан боғлиқдир.

Адабиётлар:

1. Подласий И.П. Педагогика. –М.: ВЛАДОС, 2004, кн. 2. Процесс воспитания. – С.7.

2. Селиванов В.С. Основы общей педагогики: теория и методика. М.: Академия, 2002. – С.107.

3. Ишмухаммедов Р.Ж., Абдуқодиров А., Пардаев А. Тарбияда инновацион технологиялар. – Т., 2010.

4. Ўзбекистон Республикасининг “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури”// “Баркамол авлод – Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори” китобида. – Т.: Шарқ, 1997. – Б.34.